

ANDRZEJ PILCH
Kraków

Studenci ukraińscy we Lwowie (1918–1923)

Wśród kilkunastu wyższych uczelni istniejących w kraju pod koniec 1918 roku, znajdowały się trzy uczelnie lwowskie: Uniwersytet (od listopada 1919 roku noszący imię Jana Kazimierza), Wyższa Szkoła Techniczna (od czerwca 1921 roku Politechnika) i Akademia Medycyny Weterynaryjnej. Mimo likwidacji władz zaborczych i okupacyjnych, w warunkach trwających nadal walk zbrojnych o granice państwa, uczelnie nie rozwinęły pełniejszej działalności. Młodzież polska w poczuciu patriotycznego obowiązku poczęła się licznie zgłaszać na ochotnika do wojska, za czym w listopadzie 1918 poszła decyzja władz akademickich o zawieszeniu wykładów. Jednocześnie młodzież polska wystąpiła z inicjatywą zastosowania sankcji wobec uchylających się od służby w wojsku lub służbach pomocniczych, w postaci nieprzyjmowania ich do żadnych wszechnic polskich. Władze uczelni ze swej strony uściśliły zakres przewidywanych do zastosowania rygorów¹. Sankcje te uaktualnił w połowie 1919 roku reskrypt Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (WRiOP). Kiedy Ministerstwo Spraw Wojskowych rozkazami z sierpnia i września 1919 roku zdecydowało o sukcesywnym udzielaniu byłym studentom urlopów na rok akademicki 1919/1920, ważności nabrały wzmiankowane wyżej sankcje wobec studentów określonej kategorii. 14 sierpnia 1919 roku Senat Uniwersytetu Lwowskiego i grono profesorów Wyższej Szkoły Technicznej wydały odezwę, która głosiła, że wstęp do tych uczelni w owym czasie może mieć tylko młodzież przyznająca się do obywatelstwa polskiego, choćby nie przyznawała się do narodowości polskiej, która nadto zadośćuczyniła obowiązkowi służby wojskowej lub nie została do niej z różnych powodów przyjęta. Dodajmy, że przedstawiciele państw Ententy nie wyrażali wówczas zgody na pobór do wojska z Galicji Wschodniej osób narodowości niepolskiej. Treść odezwy uczelni lwowskich została potwierdzona uchwałą Rady Ministrów z 18 września 1919 roku; stwierdzała ona, że prawo

¹ *Politechnika Lwowska 1844–1945*, Wrocław 1999, s. 31–34; „Głos Narodu”, nr 262 z 21 listopada i nr 268 z 28 listopada 1918 roku.

wstępu na wszechnice polskie mają tylko obywatele państwa polskiego, którzy prawnie to potwierdzili spełnieniem obowiązku względem ojczyzny². Pierwszy w miarę normalnie rozpoczęty rok akademicki 1919/1920 zakłóciły wkrótce wydarzenia wiosny i lata 1920 roku, związane z konfliktem zbrojnym z Rosją Radziecką. Młodzież akademicka znalazła się ponownie w oddziałach ochotniczych, w regularnych formacjach wojskowych i służbie pomocniczej. Z chwilą zakończenia działań wojennych i sukcesywnego powrotu młodzieży na uczelnie, zgodnie z wcześniejszymi zapowiedziami rektorzy wszystkich szkół akademickich w porozumieniu z Ministerstwem WRiOP zastosowali przy wpisach ograniczenia wobec młodzieży, która nie mogła wykazać się zaświadczeniem, że służyła w wojsku polskim, że zgłosiła się w listopadzie 1918 roku i później do oddziałów ochotniczych lub że włączyła się w lecie 1920 roku do prac pomocniczych w jakiegokolwiek instytucji państwowej³. Skutki wprowadzenia wzmiankowanych ograniczeń odczuła wkrótce młodzież ukraińska, zwłaszcza ta jej część, która w warunkach nieustalonych jeszcze w latach 1918–1920 przynależności państwowej Małopolski Wschodniej znalazła się w oddziałach wojskowych Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej i Ukraińskiej Republiki Ludowej lub związała się z obozem rewolucyjnym, któremu po lutym 1919 roku kierunek działania nadawała utworzona wówczas Komunistyczna Partia Galicji Wschodniej. Interwencja delegacji studentów ukraińskich u rektora Uniwersytetu Jana Kazimierza (UJK) o cofnięcie rektorskiego rozporządzenia z 14 sierpnia 1919 roku zakończyła się niepowodzeniem. Zarządzeniem ograniczającym części młodzieży ukraińskiej wpisy na wyższe uczelnie (z wyjątkiem lojalnej wobec państwa polskiego) towarzyszyła decyzja Ministerstwa WRiOP z 15 marca 1920 roku o przekształceniu utrakwistycznego dotąd Uniwersytetu Lwowskiego w uczelnię wyłącznie z polskim językiem wykładowym, co usankcjonowała nieco później w art. 9 ustawa o szkołach akademickich z lipca 1920 roku. Ukraińscy wykładowcy zostali z uczelni usunięci. W tej sytuacji aktyw różnych ukraińskich towarzystw naukowych podjął próbę zorganizowania na przełomie lat 1919/1920 kursów uniwersyteckich, zamiast systematycznych studiów, skoro te były niemożliwe. Wkrótce i te próby zostały urzędowo zakazane, a ich uczestnicy napotykali różnego rodzaju szkany.

16 kwietnia 1921 roku na zaproszenie rektora UJK – prof. Emanuela Macheki, w rektoracie uczelni zjawiała się deputacja studentów ukraińskich z memoriałem, którego treść przyjęto na zebraniu dwa dni wcześniej. Postulował on przywrócenie praw sprzed 1 listopada 1918 roku, dopuszczających do uczelni dawnych profesorów ukraińskich, domagał się również prawa niewypełniania w formularzach uniwersyteckich rubryki przynależności państwowej. Młodzież ukraińska uznała jednak te decyzje za próbę złamania solidarności w jej szeregach i postanowiła wycofać się z rozmów z władzami uczelnianymi. Zjazd studentów ukraińskich we Lwowie z 23 kwietnia 1921 roku, zwołany przez Sojuz Ukraińskich Studentów (którym kierował Jarosław Czyż, jeden ze współorganizatorów w 1920 roku na terenie Czecho-

² *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1920/21*, Lwów 1923, s. 3; „*Studenski Wisnik*” (Praga), nr specjalny z września 1924 roku; J. Tomaszewski, *Rząd Rzeczypospolitej Polskiej wobec projektu utworzenia Uniwersytetu Ukraińskiego we Lwowie [w:] Ukraińska myśl polityczna w XX w.*, pod red. M. Pułaskiego, Kraków 1993, s. 116–117.

³ „*Głos Narodu*”, nr 197 z 19 sierpnia i nr 229 z 26 września 1920 roku.

słowacji Ukraińskiej Wojskowej Organizacji – UWO), uznał, że dopóki nie zostaną przyznane prawa sprzed 1 listopada 1918 roku, młodzież ukraińska nie powinna się zapisywać na lwowskie wyższe uczelnie. Z kolei tych, którzy już się zapisali, wezwano do opuszczenia uczelni do 7 maja 1921 roku. Niepodporządkowujących się przewidywano uznać za zdrajców i ogłosić ich bojkot⁴. W tych okolicznościach zapadły w środowisku ukraińskim decyzje o podjęciu od połowy 1921 roku działalności we Lwowie tajnego uniwersytetu ukraińskiego i tajnej ukraińskiej Wyższej Szkoły Technicznej⁵. W roku szkolnym 1921/1922 tajny uniwersytet miał liczyć 101 studentów, a w roku 1922/1923 już 1014 studentów⁶. Działające we Lwowie, formalnie tajne, a faktycznie dobrze rozeznanne przez polskie władze, uczelnie ukraińskie oraz polityczna antypolska działalność części ich studentów stały się przedmiotem różnego rodzaju przeciwdziałań władz państwowych. Areszty objęły zarówno dwóch kolejnych rektorów tajnego uniwersytetu (Wasyla Szczurata i Mariana Pańciszy-na), jak i kilkuset, ściślej – około 500 studentów. Działaniem pośrednio zmierzającym do ograniczenia możliwości istnienia tych uczelni był zakaz wojewody lwowskiego, Kazimierza Grabowskiego, dotyczący utworzenia w lipcu 1921 roku Centralnego Komitetu Zbiórek (finansowych na rzecz uniwersytetu ukraińskiego) oraz wydanie nakazu adresowanego do wszystkich starostów, a wzywającego do pociągnięcia do odpowiedzialności każdego, kto podejmowałby ewentualną akcję zbiórek. Decydując się na studia w tajnych uczelniach ukraińskich we Lwowie, młodzież ukraińska o zróżnicowanych poglądach ideowych i politycznych i o różnych doświadczeniach okresu konfliktu zbrojnego polsko-ukraińskiego podjęła na naradzie we Lwowie 1–3 maja 1921 roku uchwałę, zgodnie z uprzednim, kwietniowym porozumieniem o bojkocie polskich wyższych uczelni oraz tej młodzieży ukraińskiej, która się do nich zapisywała⁷. Według oficjalnej statystyki liczba Ukraińców zapisanych na lwowskie wyższe uczelnie w roku akademickim 1921/1922 (przyjmując dla nich jako kryterium wyznaczenie greckokatolickie) wynosiła odpowiednio: dla UJK – 110 osób (2,3 procent ogółu studentów tej uczelni), dla Politechniki – 53 osoby (2,5 procent) i dla Akademii Medycyny Weterynaryjnej – 15 osób (4,9 procent). W roku akademickim 1922/1923 odpowiednio: 118 osób (2,1 procent), 55 (2,1 procent) i 21 osób (5,4 procent)⁸. Jedną z dodatkowych form tego bojkotu stał się m.in. wyjazd na większą niż dotąd skalę, legalnie lub przez zieloną granicę, na studia do Austrii, Niemiec, a zwłaszcza do Czechosłowacji. Bojkot w kraju objął przeto tych, którzy mimo wszystko studia w polskich szkołach wyższych podjęli, a wywodząc się zapewne z kręgu lojalnych wobec władz polskich środowisk, nie natrafili

⁴ „Ukraińskij Prapor” (Praga), nr 17 z 30 kwietnia, nr 18 z 8 maja i nr 29 z 23 lipca 1921 roku; R. Torzecki, *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeczy 1933–1945*, Warszawa 1972, s. 50–51.

⁵ Literaturę dotyczącą działalności tajnych uczelni ukraińskich we Lwowie zamieściłem w pracy: *Rzeczpospolita akademicka. Studenci i polityka 1918–1933*, Kraków 1997, s. 30, przypis 14.

⁶ M. Iwanicki, *Ukraińcy, Białorusini, Litwini i Niemcy w Polsce w latach 1918–1939*, Siedlce 1993, s. 55.

⁷ „Studenskij Wisnik Postup” (Lwów), 1921, nr 8–9 i 10; „Studentske Wisti” (Lwów), 1923, nr 2–3, s. 15; „Studenskij Wisnik”, nr 2–3, s. 36 oraz numer specjalny z września 1924, s. 5 i 8; Státni Ustředni Archiv v Pradze (dalej: SUA), zespół (dalej: z.) Ruska i ukraińska emigrace. Studencké organizace (dalej: RUE SO), karton (dalej: k.) 99, Sprawozdanie galicyjskich organizacji na I Kongres Studentów Ukraińskich w Pradze na przełomie czerwca i lipca 1921 roku.

⁸ *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej*, R. I: 1920/1922, cz. II i R. II: 1923. Dla lat wcześniejszych – brak danych.

na sprzeciw władz rektorskich uczelni lwowskich. Nie natrafili zapewne z tego powodu, że Senat i Komisja Profesorska UJK – prawdopodobnie pod wpływem rozlicznych zażaleń i skarg ze strony „poszkodowanych” przy wpisach w roku akademickim 1920/1921, które miały dotrzeć nawet daleko poza granice państwa – uznając, że dotychczasowe uregulowania miały charakter przejściowy, pod koniec 1921 roku, a więc już po podpisaniu traktatu ryskiego, przyjęły uzupełniające ustalenia. Zrodziła się mianowicie myśl,

„(...) aby bez względu na to co zaszło w przeszłości, Uniwersytet dawał w przyszłości światło i naukę wszystkim młodzieży urodzonej na ziemiach naszych posiadłości, po której można się spodziewać, że po obywatelsku służyć będzie państwu polskiemu”⁹.

Niemniej przy przyjęciach na rok akademicki 1921/1922, zgodnie z uchwałą Senatu UJK z 10 października 1921 roku, pierwszeństwo przysługiwało tym kandydatom, którzy spełnili obowiązek służby wojskowej w sytuacji, gdy zdecydowano się na jednoczesne wprowadzenie przepisu (przewidzianego ustawą o szkołach akademickich z lipca 1920 roku) o możliwości ograniczenia liczby przyjmowanych studentów według uchwał poszczególnych Rad Wydziałów.

W końcu 1920 roku przez młodzież zapisaną na wyższe uczelnie podjęta została udana próba reaktywowania kilku przedwojennych stowarzyszeń: Ruskiej Akademickiej Pomoczi oraz (powstałej w 1896 roku) Akademickiej Hromady we Lwowie, które wiosną 1921 roku zdołano nawet zalegalizować. Został także odbudowany, chociaż na krótko (założony w 1909 roku), Studenckij Ukraińskij Sojuz (SUS). Już bowiem w końcu kwietnia 1921 roku został on urzędowo rozwiązany pod zarzutem przyjęcia na Zjeździe Ukraińskich Studentów 23 kwietnia 1921 roku we Lwowie rezolucji, której treść wykraczała poza statutową działalność SUS. Miała ona głosić m.in., iż studenci ukraińscy „(...) nie uznają polskiej władzy okupacyjnej” na terenie Galicji Wschodniej. Związek został nie tylko rozwiązany, lecz również zarekwirowana została cała jego dokumentacja¹⁰.

O zapatrywaniach części studentów ukraińskich świadczył m.in. pogląd, wyrażony na naradzie 250 delegatów organizacji studenckich w Galicji, zwołanej przez faktycznie już rozwiązany SUS do Lwowa na 1–3 lipca 1921 roku. Uznano tam orientację na radziecką Ukrainę jako szkodliwą dla narodowej sprawy ukraińskiej, opowiadając się za dążeniem do „samoistnej sobornoj Ukrainśkoj dzierzawy” w postaci demokratycznej chłopskiej republiki; sprawę Galicji Wschodniej uznano tylko za część problemu. W trakcie wspomnianej wyżej narady z lipca 1921 roku wschodniogalicjyjscy studenci ukraińscy podjęli decyzję o utworzeniu politycznej organizacji pod nazwą Komitet Ukrainśkoj Mołodi (KUM). W skład KUM weszli m.in. Stepan Fedak (który pozostawał w kontakcie z UWO) i Dmytro Palijew (późniejszy przywódca jawnie faszystowskiego stronnictwa ukraińskiego Front Nacionalnoj Jednoty – (FNJ)). Obaj należeli już wówczas do założonej w 1920 roku w Galicji Wschodniej tajnej organizacji wojskowej „Wola”, która z biegiem czasu przyjęła również nazwę UWO. Zarówno na wzmiankowanej wyżej naradzie lipcowej 1921 roku, jak też na kilku innych spotkaniach studentów galicyjskich, zorganizowanych z inicjatywy formalnie już rozwiązanego SUS, przyjęto uchwały o bojkocie polskich

⁹ *Kronika UJK za rok szkolny 1921/1922*, s. 27.

¹⁰ „Ukraińskij Prapor”, nr 18 z 8 maja 1921 roku; „Nasza Prawda” (Lwów), nr 5 z 7 maja 1921 roku.

szkół wyższych i młodzieży ukraińskiej, która zdecydowała się podjąć w nich studia¹¹. Poparto również starania o utworzenie ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie¹².

W następstwie zamachu (dodajmy: zamachu nieudanego) S.J. Fedaka z 25 września 1921 roku na marszałka Józefa Piłsudskiego we Lwowie i ranienia przy tym wojewody lwowskiego K. Grabowskiego, wśród różnych sankcji zastosowanych wobec podejrzanych o zamach (z aresztami włącznie) lwowska dyrekcja policji zawiesiła działalność Akademickiej Hromady i Ukraińskiej Akademickiej Pomoczi (UAP) pod zarzutem przeprowadzania wpisów do tajnego uniwersytetu ukraińskiego. Wśród aresztowanych kilkunastu podejrzanych o zamach było 8 ukraińskich studentów, a wśród nich m.in. D. Palijew oraz Matczak – prezes UAP, zasądzony później, w listopadzie 1922 roku, w procesie S.J. Fedaka na 2,5 roku więzienia¹³.

Po urzędowym rozwiązaniu SUS, inicjatywą wykazał się KUM. Z jego inspiracji doszło do zwołania zjazdu studentów ukraińskich do Lwowa (20 listopada 1921 roku), na którym w miejsce SUS utworzono, już jednak nielegalnie działającą, Ukraińską Krajową Studencką Radę (UKSR). Podporządkowano jej 10 okręgowych i 50 powiatowych studenckich rad, skupiających, prócz akademików, także zapewne młodzież szkół średnich. W związku z urzędowym zawieszeniem działalności UAP i Akademickiej Hromady, pomoc finansową dla studentów przejęła UKSR, której podlegały oddziały w Galicji Wschodniej, na Wołyniu, Podlasiu i Chełmszczyźnie. Wśród innych inicjatyw, na zjeździe 26 lutego 1922 roku UKSR wyłoniła ze swojego grona pomocniczy Komitet Bojkotu Ukraińskich Studentów oraz okręgowe i powiatowe komitety bojkotu. Komitet ten ogłosił wkrótce pierwszą czarną listę osób, które podjęły studia na polskich wyższych uczelniach. Do znacznego, chociaż przejściowego, ożywienia organizacyjnego doszło po uruchomieniu we Lwowie tajnych uczelni ukraińskich. Propagandzie ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie poświęcony był w dużej mierze organ prasowy tajnej organizacji wojskowej „Wola” – dwutygodnik „Nasz Szlach” (nieznany mi z autopsji; według „Dziennika Lwowskiego” ziejący nienawiścią do wszystkiego, co polskie), którego cztery numery, według niepełnych danych, wyszły we Lwowie do października 1922 roku, tj. do czasu masowych aresztowań, które zahamowały dalsze wydawanie pisma¹⁴.

Znaczniejsze poruszenie wśród studentów ukraińskich Galicji Wschodniej za-

¹¹ R. Torzecki, op.cit., s. 50–52, 133, 187; T. Dąbkowski, *Ukraiński ruch narodowy w Galicji Wschodniej 1912–1923*, Warszawa 1985, s. 204, 211, 222; „Studenskijski Wisnik”, 1921, nr 8–9 i 1925, nr 8; „Dziennik Lwowski” nr 244 z 26 października, nr 245 z 28 października i nr 250 z 5 listopada 1922 roku; SUA, z. RUE SO, k. 99, Sprawozdanie galicyjskich organizacji na I Kongres.

¹² Nieco później uchwalona ustawa Sejmu RP z 26 września 1922 roku deklarowała wprowadzenie samorządu terytorialnego na obszarze Małopolski Wschodniej, a w art. 26 głosiła, że Sejm uchwali utworzenie uniwersytetu ruskiego i zapewni mu potrzebne środki finansowe ze skarbu państwa. Jednak oczekiwania społeczności ukraińskiej na rychłą realizację postanowień ustawy, z nadzieją, że siedzibą uniwersytetu będzie Lwów, okazały się iluzoryczne. Por. J. Tomaszewski, op.cit., passim.

¹³ „Dziennik Lwowski”, jak w przyp. 11 oraz nr 246 z 1 listopada 1922 roku; Lwowskie Obwodowe Archiwum Państwowe (dalej: LOAP), fond 26, op. 14, t. 149; ibidem, fond 271, op. 1, t. 326, karta 2–3.

¹⁴ „Studenskijski Wisnik”, 1922, nr 9–10 i 1923, nr 2–3; „Studenskijski Wisnik Postup”, 1921, nr 6–7, 10 i 11–12 oraz 1922, nr 4–5; „Ukraińskijski Student” (Praga), 1923, nr 1–2; SUA, z. RUE SO, k. 99, Sprawozdanie galicyjskich organizacji na I Kongres.

znaczyło się w 1922 roku, w związku z przygotowaniem, a później już samym I Kongresem Studentów Ukraińskich z Zachodniej Ukrainy i emigracji, który odbył się w Pradze czeskiej w dniach od 22 czerwca do 7 lipca 1922 roku. Uczestniczyło w nim m.in. 5 delegatów UKSR ze Lwowa (w tym T.J. Czyż), 4 delegatów (działającego co najmniej od września 1921 roku) Sojuza Socjalistycznego Studenstwa Wschodniej Galicji, 1 delegat (założonej na początku 1920 roku) katolickiej Ligi Ukraińskich Studentów, skupiającej (według UKSR) wprawdzie nieliczną, ale najbardziej świadomą i fachowo przygotowaną młodzież akademicką, która od 1921 roku zaczęła wydawać, podobno w 10 tys. egzemplarzy, organ prasowy „Studentkij Wisnik Postup”. Młodzież akademicka o poglądach komunistycznych, nie tworząc jeszcze w owym czasie własnych, oddzielnych organizacji, przejawiała swoją działalność w już istniejących stowarzyszeniach studentów ukraińskich, upowszechniając reprezentowane przez siebie poglądy ideowe i polityczne m.in. za pośrednictwem wydawanego we Lwowie pisma „Spartak”¹⁵.

Biorąc pod uwagę bardzo zróżnicowany pod względem ideowym i politycznym skład ukraińskich studentów z Galicji Wschodniej, innych części ziem polskich oraz różnych krajów europejskich obecnych na Kongresie, nie zaskakuje, że w trakcie jego obrad doszło do starcia obecnych poglądów przy ocenie sytuacji politycznej. Przy prawicowej większości (na którą składali się m.in. „petrusewiczowcy, petlurowcy, hetmańscy, monarchiści”) i prezentowanych przez nią stanowiskach, żadnej szansy przebiccia nie miała propozycja lewicowców, by rozwiązania socjalnego i politycznego wyzwolenia całego narodu ukraińskiego dochodzić na drodze niezależnej, Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Nie wnikając w polityczne polemiki, przypomnijmy tylko, że Kongres powołał do życia Centralny Sojuz Ukraińskoho Studenstva Zachidnu Zemel Ukrainy i Emigracji (CESUS) z siedzibą w Pradze czeskiej. Zaledwie w kilka miesięcy później, w połowie października 1922 roku na krajowym zjeździe studentów ukraińskich we Lwowie postanowiono utworzyć stowarzyszenie – Profesijna Orhanizacija Ukrajinskoho Studenstva w Kraju (PROFORUS), którego statut uchwalono w lutym 1923 roku. Skupiało ono przede wszystkim, jeśli nie wyłącznie, studentów tajnych uczelni ukraińskich we Lwowie, jednocząc według „Studentkisch Wisti” wszystkich ukraińskich studentów bez różnicy przekonań partyjnych. Zjazd ten opowiedział się za stałym opodatkowaniem się na rzecz ukraińskich wyższych uczelni we Lwowie przez społeczeństwo ukraińskie w kraju, o to samo zaapelował także za pośrednictwem CESUS-a do studentów ukraińskich za granicą. O dalszą pomoc materialną zwrócono się również do Ukraińców w Ameryce. Zjazd zajął się ponadto sprawą uregulowania zasad ewentualnego wyjazdu studentów ukraińskich za granicę, zwłaszcza na kierunki, których brak było na tajnych wyższych uczelniach ukraińskich we Lwowie, oraz zażądał od kierownictwa CESUS-a realizacji uchwał jego organizacyjnego Kongresu, dotyczących spowodowania reemigracji studentów tych wydziałów, z jakich mogli korzystać w kraju, oraz absolwentów¹⁶.

¹⁵ „Nasza Prawda”, nr 23 z 10 czerwca 1922 roku; „Studentkij Wisnik Postup”, 1921, nr 10, 1922, nr 4–5, 9–10, 11–12; SÚA, z. RUE SO, k. 99, Sprawozdanie galicyjskich organizacji na I Kongres oraz „Biuletyn Organizacyjny Komitetu Kongresu Ukraińskich Studentów”, nr 1 z 12 maja 1922 roku.

¹⁶ „Studentkische Wisti”, 1923, nr 2–3, s. 3–4, 21–24; „Nasza Prawda”, nr 29–30 z 29 lipca 1922 roku; „Ukraińskij Student”, 1923, nr 1–2; LOAP, fond 271, op. 1, t. 32, karta 5–6; SUA, z. RUE SO, karton 104, Sprawozdanie ze Zjazdu Ukraińskich Studentów we Lwowie 14 października 1922 roku.

Stopniowa zmiana w nastrojach i postawie części ukraińskich studentów w Małopolsce Wschodniej nastąpiła po 14 marca 1923 roku, tj. po uznaniu wschodnich granic państwa polskiego przez Radę Ambasadorów. Zaczęły wówczas u części młodzieży odgrywać pewną rolę skłonności przystosowawcze do nowej sytuacji politycznej. Sprzyjało temu odejście senatów lwowskich wyższych uczelni od wcześniej stawianych przy wpisach warunków¹⁷. Swoją rolę odegrał także fatalny stan finansowy tajnych wyższych uczelni ukraińskich, co prowadziło do stopniowego spadku liczby studentów w tych uczelniach (do 340 słuchaczy w Uniwersytecie i do 105 na Politechnice do początku grudnia 1924 roku)¹⁸ na korzyść uczelni polskich. Dość powiedzieć, że w roku akademickim 1923/1924 zapisanych było na UJK już 429 studentów ukraińskich (7,1 procent ogółu zapisanych studentów na tej uczelni), na Politechnice – 100 (4,2 procent) i na AMW – 28 (9,6 procent); w roku akademickim 1924/1925 było ich już na UJK – 570 (9,8 procent)¹⁹. W ślad za powyższymi faktami poszły uchwały tajnego ogólnego zjazdu delegatów PROFORUS-a we Lwowie z 6–15 maja 1925 roku. Jedna, opowiadająca się za likwidacją tajnego ukraińskiego uniwersytetu i politechniki, a także i druga, zezwalająca na studiowanie na polskich wyższych uczelniach, co było równoznaczne z zaprzestaniem ich bojkotu²⁰.

Na innych zasadach studia na polskich wyższych uczelniach podjęła natomiast część młodzieży ukraińskiej, pochodzącej w znacznym procencie z Ukrainy nadnieprzańskiej, która w 1920 roku walczyła w oddziałach atamana Semena Petlury po stronie polskiej, a następnie przeszła na teren Polski. Internowana od listopada 1920 roku w kilku obozach na obszarze Polski w liczbie kilkunastu tysięcy, uzyskała ona w 1921 roku od władz polskich zezwolenie na studia na polskich wyższych uczelniach – z tym, że do kwietnia 1924 roku miała ona ze strony administracji państwowej utrudniony wyjazd do województw wschodnich. Ponadto I Zjazd Przedstawicieli Studenckich Hromad w Polsce, skupiających Ukraińców–emigrantów, odbywający się w dniach 20–23 czerwca 1921 roku w Warszawie, uznał za niedopuszczalny jej wstęp na polskie wyższe uczelnie we Lwowie, natomiast możliwy w Warszawie, Krakowie i Poznaniu²¹. Z powyższych względów losy tej młodzieży zostały w niniejszym artykule pominięte.

¹⁷ SUA, z. RUE SO, k. 103, maszynopis M. Masjukiewicza, prezesa CESUS-a, b.d. (po marcu 1923 roku).

¹⁸ „Studenskijskij Wisnik”, 1924, nr 12, 1925, nr 6, s. 27, 29 oraz 1926, nr 9–10, s. 17; SUA, z. RUE SO, k. 103, pismo rektora tajnego uniwersytetu do zarządu CESUS-a z 5 grudnia 1924 roku; ibidem, k. 101, pismo zarządu PROFORUS-a do CESUS-a z 12 lipca 1925 roku.

¹⁹ *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej za rok 1924 i za rok 1925/1926*.

²⁰ *Istoria Lwowa*, pod. red. W.W. Sekretariuka, Kijew 1984, s. 216; „Studenskijskij Wisnik”, 1925, nr 6, s. 29, 46, nr 7, s. 25 i nr 12, s. 2.

²¹ Z. Karpus, *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy w Polsce w latach 1918–1924*, Toruń 1991, s. 116–124, 131; „Studenskijskij Wisnik”, 1921, nr 1 oraz nr 8–9, s. 194.